BGF KKFK Elektronikus Könyvtár
Az elektronikus könyvtár teljes szövegű dokumentumokat tartalmaz biztosítva a szabad információ-hozzáférést. A szerzői és egyéb jogok a dokumentum szerzőjét/tulajdonosát illeti. Az elektronikus könyvtár dokumentumai szabadon felhasználhatók változtatások nélkül a forrásra való megfelelő hivatkozással, de csak saját célra nem kereskedelmi jellegű alkalmazásokhoz.

Osváth Gábor

A koreai verbális és nem verbális kommunikáció néhány sajátossága

I. Bevezető

A modern szemlélet szerint *mindent* kommunikációnak lehet nevezni, ami a közlő (adó) és a közlést felfogó ember (vevő) között megértést válthat ki. A kommunikáció társadalmilag legjelentősebb formája a nyelvi kommunikáció: ez a hangos vagy írott nyelvi jelek közvetítésével végbemenő információcserét jelenti. Ezt a verbális csatornát egészíti ki a nem verbális eszközök tudatos, részben tudatos vagy tudatunktól nem függő használata, a para- és extranyelvi csatorna. A verbális és a nem verbális kommunikáció elválaszthatatlanok, kölcsönösen kiegészítik egymást: „... nem könnyű az emberi interakciót szétboncolni, és egyszer csak a verbális viselkedésre, másszor csak a nem verbális viselkedésre vonatkozó diagnózist adni" (KNAPP, 1978: 70). Erre hívja fel a figyelmet BIRDWHISTELL is, aki szerint sem a nyelvi, sem a kinezikus rendszereket nem lehet kommunikációs rendszereknek nevezni: „... a nyelv és a mozgás a kommunikáción belüli rendszerek" (idézi KNAPP, 1978: 77). Aláhúzva annak a tudományos felismerésnek a fontosságát, hogy a nyelvi kód alapvető fontosságú a kommunikációban (a nyelvi jelekre bármely jelrendszer jelei lefordíthatók), nem szabad elfelejtkeznünk arról, hogy a kétszemélyes társalgásban mint kommunikációs helyzetben – BIRDWHISTELL szerint – a nem verbális elemek alkotják a a kommunikáció 65 %-át. RUESCH és KEES az emberi kommunikáció hét különböző rendszeréről beszél: személyes megjelenés és öltözet, gesztusok és szándékos mozdulatok, véletlen cselekvések, cselekvésnyomok, hangjelenségek, kimondott szavak és írott szavak; ezek közül csak kettő van kapcsolatban a nyelvvel (KNAPP, 1985: 80).

A verbális és nem verbális kommunikáció közötti szoros kapcsolatot bármelyik nyelv példájával illusztrálni lehet. Különösen izgalmas az elemzés akkor, ha olyan nyelvet választunk, amely kulturális hátterét tekintve meglehetősen távol áll anyanyelvünktől, s a dekódolás a célnyelv és kultúrája közötti összefüggések ismeretének hiányos volta miatt problematikussá válik: ez kultúraközi kommunikációs csapdához vezethet. Különösen izgalmas a koreai nyelv esete: az egységes koreai állam 50 évvel ezelőtti kettészakadása következtében két olyan nyelvváltozat jött létre, amelynek mind a verbális, mind a nem

BGF KKFK Elektronikus Könyvtár
Az elektronikus könyvtár teljes szövegű dokumentumokat tartalmaz biztosítva a szabad információ-hozzáférést. A szerzői és egyéb jogok a dokumentum szerzőjét/tulajdonosát illeti. Az elektronikus könyvtár dokumentumai szabadon felhasználhatók változtatások nélkül a forrásra való megfelelő hivatkozással, de csak saját célra nem kereskedelmi jellegű alkalmazásokhoz.
verbális kommunikáció terén – bizonyos alapvető egyezéseken túl – lényeges eltéréseik is vannak.

II. A koreai verbális kommunikáció

A koreai nyelv tipológiai szempontból agglutináló, poliszillabikus és atonális nyelv, s a tudósok többségének álláspontja szerint az altaji nyelvcsalád különálló ágát alkotja (YI, 1983: 43). Közel kétezer éve mind a koreai kultúra, mind a nyelv egy olyan nyelv óriási hatása alatt állt, amely nyelv sem genetikailag, sem tipológiailag nem tartozik a koreaival egy csoportba. A koreaira emlékeztető struktúrájú, agglutináló jellegű és valószínűleg szintén altaji japánt – a koreaihoz hasonlóan – szintén erős kínai civilizációs és nyelvi hatás érte (gyakran éppen koreai közvetítéssel, mivel a Koreai-félsziget Kína és Japán között foglal helyet). Korea és Japán Kínától vette át az írást a buddhista és konfuciánus szent szövegek olvasása céljából: az elit hosszú ideig kétnyelvű volt, a kínai kultúra abszolút tekintélyt élvezett. A kínai hasonló szerepet játszott, mint a latin és a görög a keresztény európai kultúrában, vagy az arab a muszlimok körében: 1896-ig a klasszikus kínai (*venjen*) volt a hivatalos nyelv, s óriási tekintélye miatt a XV. században megalkotott koreai fonetikus írásnak (*hangul*) sem volt presztízse. A kínai nyelv hosszú ideig tartó hatásával magyarázható a kínai eredetű szókincs átvétele is: minél tudományosabb, azaz absztraktabb igényű és választékosabb a nyelvhasználat, annál több a kínai eredetű lexika: ez elérheti a koreai, japán vagy vietnami szöveg 70 %-át is. A kínai patriarchális, konfuciánus gondolkodásmód hatása e nyelvek egész szövetét áthatja tehát: indokolt lenne kelet-ázsiai kultúrkörről vagy nyelvszövetségről beszélni. Megkockáztatnám a konfuciánus nyelvszövetség elnevezést is, amely azt jelenti, hogy a konfucianizmusban központi szerepet játszó tekintélyelvűség és hierarchia számos – ezeket a kategóriákat érvényesítő nyelvi eszközben megfigyelhető. Az európai szemlélet számára a legfurcsább például az, hogy az adónak minden mondatban érzékeltetnie kell tiszteleti viszonyulását a vevővel és a környező valóság személyeivel, tárgyaival kapcsolatban. Még az e*sik az eső, jó idő van* stb. típusú közlemények is többféleképpen hangozhatnak el attól függően, hogy ki a vevő, s az mennyire érdemes a tiszteletre. A konfuciánus etikett értelmében különösen tisztelnünk kell a vezetőt, az apát, az idősebb fiútestvért, a férjet (a nő részéről) és az idősebb barátot vagy ismerőst. Személyragozás helyett az ún. tiszteleti (honorific) ragozás érvényesül; ez jóval szerteágazóbb és bonyolultabb

BGF KKFK Elektronikus Könyvtár
Az elektronikus könyvtár teljes szövegű dokumentumokat tartalmaz biztosítva a szabad információ-hozzáférést. A szerzői és egyéb jogok a dokumentum szerzőjét/tulajdonosát illeti. Az elektronikus könyvtár dokumentumai szabadon felhasználhatók változtatások nélkül a forrásra való megfelelő hivatkozással, de csak saját célra nem kereskedelmi jellegű alkalmazásokhoz.
rendszer, mint a konjugáció. Az alapszókincshez tartozó szavaknak (igék, főnevek, melléknevek, személyes névmások, számnevek) tiszteleti szinonimapárjuk van, ezek közül a választás – a nyelvi etikett értelmében – kötelező: a semleges 'feleség' jelentésű szót (*ane* vagy *chipsaram*) csak a velem egyenrangúaknak említhetem, a főnökömnek – saját feleségemről szólván – az alázatos *cho* alakot kell mondanom, a főnököm felesége viszont *puin* (kb. 'hitves'). Az a kollektivista szemlélet, hogy az egyén csak a közösség egyik tagjaként létezhet, tükröződik a nyelvhasználatban is: *családunk, apánk, anyánk*, sőt *feleségünk, férjünk* mondja a koreai akkor, amikor az európai az első személyű birtokos névmást használná. A koreaiak nem tudnak mit kezdeni a demokratikus angol *you* névmással, egy kutatójuk megszámolta, hogy 64 koreai nyelvi eszköz felel meg neki (természetesen nem mindegyik névmás!): ez is a hierarchia betartásának hagyományos igényére utal (KOO, 1992: 27). A személynévnél fontosabb a rang, a beosztás említése: ezért van az, hogy az interakció egymás társadalmi helyzete és kölcsönös letapogatásával, névjegycserével, s annak gondos tanulmányozásával kezdődik: nem illik a névjegyet rögtön zsebre vágni. A rangban fölöttem állót nem szabad személyes névmással (ön, maga stb.) megszólítanom: erre csak a családnév + rang + tiszteleti képző vagy pusztán a rang + tiszteleti képzős alak alkalmazható (*Kim tanár úr, Tanár úr* stb.). Annak megfelelően, hogy az érzelem kimutatása mások előtt súlyos illetlenségnek számít, a férj és a feleség nem szólíthatja egymást utónéven (*Jóska!, Mari!* stb.), erre a célra egy speciális házastársi hívószó szolgál, négyszemközt is ezt használják: *yobo!* kb. 'Figyelj!' 'Nézz ide!'). Természetesen paranyelvi szinten (attól függően, hogy milyen hangszínnel mondják) ez a szó akár egyenértékű lehet a *Szívem! Csillagom!* stb. típusú magyar verbális eszközzel. (Megjegyzendő, hogy az említett magyar megszólítási forma – paranyelvi szinten – bántó is lehet; mondhatjuk gúnyosan is.) Mint említettük, az érzelmi szélsőségek kimutatásának tilalma a jólneveltség kommunikációs eszköztárához tartozik: a nyilvános csók, a kézfogás ebben a kultúrkörben korábban tabunak számított. Ma is csak a kézfogás terjedt el, az európai szokással ellentétben igen enyhe szorítással, az erős változatot túl agresszívnek érzik. A koreai kommunikáció európaitól eltérő, lényeges sajátossága az, hogy rendkívüli erőfeszítéseket tesz mind az adó, mind a vevő annak érdekében, hogy az kommunikáció megfelelő pozitív érzelmi ráhangoltsággal, azaz kényelmetlenségek nélkül, olajozottan történjék. Az a cél, hogy a beszélgetőpartner a közlemény hatására ne kerüljön kényelmetlen helyzetbe; ne érezze úgy, hogy „elvesztette az arcát”, hogy szégyellnie kelljen

BGF KKFK Elektronikus Könyvtár
Az elektronikus könyvtár teljes szövegű dokumentumokat tartalmaz biztosítva a szabad információ-hozzáférést. A szerzői és egyéb jogok a dokumentum szerzőjét/tulajdonosát illeti. Az elektronikus könyvtár dokumentumai szabadon felhasználhatók változtatások nélkül a forrásra való megfelelő hivatkozással, de csak saját célra nem kereskedelmi jellegű alkalmazásokhoz.
magát. Ezért van az, hogy gyakorta nehéz dekódolni az üzenetet, annyira el van rejtve a ködös, szóvirágos megfogalmazás álarca mögött.

A japánokkal kapcsolatban jegyzik meg, de a koreaiakra is érvényes, hogy hangfelvételek tanúsága szerint náluk két és félszer gyakoribb a verbális visszajelzés, mint pl. az angolban. Ez azt jelenti, hogy az *„igen”, „értem”, „aha”* stb. fajta nyelvi megerősítés gyakorlatilag minden gondolati egység után elhangzik: az *„igen”* tehát igen gyakran nem beleegyezést jelent, csupán fatikus funkciója van (HIDASI, 1997: 78). Egy másik félreértést eredményez az is, hogy a hagyományos nevelésű koreai viszonylag ritkán használja a *köszönöm, elnézést* vagy *bocsánat* szavakat. Ennek okáról egy koreai szerző így ír: „Ez a szokás nem durvaság vagy neveletlenség miatt alakult ki, hanem azért, mert hitünk szerint az igazán őszinte érzés olyan nagy, hogy csupasz szavakkal nem lehet kifejezni” (SUH, 1996: 45). Helyette a koreai inkább a nem verbális eszköztárhoz folyamodik: meghajol, szemei csillognak, ajka remeg stb. Ugyanez a szerző azt állítja, hogy a kommunikáció érzelmi aláfestésére szolgál a koreai köszönések nyelvi megformálása is: szinte mindegyik kérdő mondat. Az éhségtől, természeti csapásoktól és betegségektől meggyötört egykori paraszti társadalomban nagy szerepe volt az egymás iránti szolidaritásnak; ennek egyik verbális jelzése az adó részéről a vevő állapotával, szándékaival kapcsolatos tudakozódás: *Evett? Jól van? Valahova megy?* stb. A vevő az *Igen* szóval felel, esetleg még megismétli a kérdést is (vö. angol *How do you do?*). A társadalom mereven hierarchikus felépítésével kapcsolatos az is, hogy az *igen* szó kommunikációs értéke háromféle lehet, s ennek megfelelően három variánsa van: a *ye* használatos a tiszteleti viszony érzékeltetésekor (a magyar *igenis* szóval lehetne érzékeltetnünk), a *ne* egyenrangúak között használatos. E két szó egy tőről fakadt, ellentétben a harmadikkal, amivel a magasabb rangú válaszol alantasának (felnőtt - gyerek; főnök - beosztott stb.): *üng* vagy *küre*, tehát 'ühüm' és 'úgy van' (BOYE, 1997: 51).

A koreai közlések európaiak által gyakorta panaszolt „homályossága”, „kétértelműsége” annak is tulajdonítható, hogy a koreai mentalitás évszázadokig arra volt beprogramozva, hogy negatívnak minősíthető nyelvi állásfoglalása révén a személy ne kerülhessen bajba egy olyan társadalomban, amelyben a szigorú hierarchia révén a magasabb pozíciójú személy sokkal nagyobb hatalommal bírt az alatta levők felett, mint Európában. E szemlélet maradványa az is, hogy magasabb beosztásúak társaságában a kisebb rangú koreai nem mer megnyilatkozni; először megvárja, hogy mi a főnök véleménye, szándéka, és ahhoz igazodik későbbi verbális megnyilatkozásaiban. Ezt a magatartást egy speciális koreai szóval jellemzik (*nuncshi*),

BGF KKFK Elektronikus Könyvtár
Az elektronikus könyvtár teljes szövegű dokumentumokat tartalmaz biztosítva a szabad információ-hozzáférést. A szerzői és egyéb jogok a dokumentum szerzőjét/tulajdonosát illeti. Az elektronikus könyvtár dokumentumai szabadon felhasználhatók változtatások nélkül a forrásra való megfelelő hivatkozással, de csak saját célra nem kereskedelmi jellegű alkalmazásokhoz.
lefordítani nagyon nehéz, kb. azt jelenti: *szempillantása* (a főnöknek), azaz azt lesni, merre néz, mit gondol, merről fúj a szél. Mondanunk se kell, ez a verbális „szótlanság" a kreativitás egyik kerékkötője a koreai társadalomban: gátolja a kommunikáció problémamegoldásra irányuló funkciójának megvalósulását.

A sztálinista Észak-Korea politikai nyelvezete „alkotó módon" volt képes felhasználni mindazokat a verbális eszközöket, amelyeket a konfuciánus kultúra tekintélyelvűsége fejlesztett ki. Valószínűleg ORWELL szállóigéje („Nálunk mindenki egyenlő, de vannak, akik egyenlőbbek") jut eszébe mindenkinek, értesülve arról, hogy az *elvtárs* fogalomnak két koreai szó felel meg (ez páratlan a világ nyelvei sorában): a *tongdzsi*, amely kínai eredetű szó (a kínai kölcsönszó mindig magasabb stílusértékű, választékosabb), a beszélőnél magasabb beosztásúra vonatkozik, míg az egykor 'barát' jelentésű eredeti koreai szó, a *dongmu*, az egyenrangú vagy alantasabb elvtársak megjelölésére szolgál. (Mindkét szó eléggé előrehaladt a névmássá válás útján, azaz a *te, maga* vagy *ön* helyett használatosak). Egy magyar szerző hívja fel a figyelmet arra, hogy a hivatalos nyelvhasználat az ellenségről szólván csak a negatív konnotációjú szavakkal él, tehát az amerikai katonának (elsőszámú közellenség ott!) csak *kobakja, mancsa, pofája, bagólesője* stb. lehet (MÁRTONFI, 1972: 180). Ezzel párhuzamos kommunikációs üzenet funkciója van annak az újságszerkesztői gyakorlatnak, hogy az amerikai katonát, az USÁ-t vagy Dél-Koreát csakis fekete-fehér és retussal eltorzított formában ábrázolják, még a színes magazinok is. Dél-Korea nyelvhasználatától abban is eltérnek, hogy az *oboi* 'szülő' szót csak *Kim Ir Szen*re vonatkoztatva használják a *szurjong* 'vezér' szóval eggyé forrasztva: *oboi-szurjong* kb. 'a vezér, aki olyan, mintha szülőnk lenne'. *Kim Ir Szen*nel kapcsolatban az *abodzsi* 'apa' szó használata is gyakori: Apánk, *Kim Ir Szen* marsall stb. A 70-es években, amikor egy észak-koreai delegációnak tolmácsoltam, óriási meglepetésemre kiderült, hogy a küldöttség a János-hegyet Kádár János-hegyként értelmezi. Ennek a kommunikációs gyakorlatnak kettős üzenete van: 1. sokat tanultak a sztálini kultusztól, 2. tovább élnek a családot és államot, uralkodót és apát azonosító konfuciánus nézetek. Koreára is érvényesek Roger Garaudy Kínáról írt sorai: "Ebben a 800 milliós embertömegben a marxizmus olyan, mint a konfuciánus hagyományok óriás fájába metszett oltvány." (GARAUDY,1968:138).

A hosszú ideje tartó ellenségeskedés oda vezetett, hogy mind Délen, mind Északon kialakult olyan – többé-kevésbé hivatalos – vélekedés, amely a másik fél bizonyos szavait tabuknak minősítette a kommunikációban. Ennek oka ezen szavak konnotációs tartalma: a

BGF KKFK Elektronikus Könyvtár
Az elektronikus könyvtár teljes szövegű dokumentumokat tartalmaz biztosítva a szabad információ-hozzáférést. A szerzői és egyéb jogok a dokumentum szerzőjét/tulajdonosát illeti. Az elektronikus könyvtár dokumentumai szabadon felhasználhatók változtatások nélkül a forrásra való megfelelő hivatkozással, de csak saját célra nem kereskedelmi jellegű alkalmazásokhoz.
másik rendszer nemszeretem vonásait asszociálják az adó és vevő tudatában. Ilyen szó Délen a már említett északi *dongmu* 'elvtárs' szó, vagy az *inmin* 'nép' szó amiatt, hogy Északon minden *népi*: *népi színész, néphadsereg, népstadion, néptömegek* stb. Délen csak egyik szinonimáját használják: *kungmin* 'nép'. Északon tabu a déli kapitalista rendszert felidéző *úr, hölgy, kisasszony* szó, sok más mellett, és igyekeznek elkerülni azt a több ezer angol kölcsönszót is, amelyek (japán mintára) látszólag ok nélkül elözönlötték a déli szókészletet. Tüzetesebb vizsgálatra kiderül, hogy mindig valamilyes speciálisan európai dolgot jelölnek: nyugati gondolkodású, felvilágosultabb feleséget (*wife*), európai bort (*wine*), európai étel körítését (*rice*) stb. Jelzésértékű az is, hogy Északon a 60-os évek közepén (a szovjet befolyás gyengülését bizonyítandó), kiirtották a korábban lényeges szerepet játszó orosz kölcsönszók jó részét.

III.

A koreai nem verbális kommunikáció

Bevezetőmben utaltam a verbális és nem verbális kommunikáció szoros kapcsolatára, ezt igazolandó már az első rész tartalmazott olyan megállapításokat, amelyek a nem verbális kommunikáció kiegészítő funkciójára utaltak. KNAPP művében ismerteti EKMEN - FRIESEN-nek a nem verbális viselkedés aktusait osztályozó rendszerét (KNAPP, 1978: 73-75). Ők *emblémákat, szemléltetőket, érzelemmutatókat, szabályozókat* és *alkalmazkodókat* különböztetnek meg. Az első kettő néhány olyan koreai megvalósulását említem meg, amelyek eltérnek a nyugati, illetve magyar kommunikációs gyakorlattól.

1. *Emblémák* (olyan nem verbális aktusok, amelyek közvetlen verbális fordításban, vagy szótári definícióval megadhatók)

   a) „*Gyere ide!*”: a koreai öklét lefelé fordítja, és valamennyi ujjával evező mozdulatokat tesz. Az ellentétes európai forma tiszteletlenségnek minősül: ők csak az állatokat hívják így. Obszcén értelmezése is lehet.

   b) „*Én*”: a koreai orrára mutat (a kínai hasonlóképpen: erre utal a kínai 'én', 'magam' fogalom írásjegye, amely az orr rajzát mutatja). Az

BGF KKFK Elektronikus Könyvtár
Az elektronikus könyvtár teljes szövegű dokumentumokat tartalmaz biztosítva a szabad információ-hozzáférést. A szerzői és egyéb jogok a dokumentum szerzőjét/tulajdonosát illeti. Az elektronikus könyvtár dokumentumai szabadon felhasználhatók változtatások nélkül a forrásra való megfelelő hivatkozással, de csak saját célra nem kereskedelmi jellegű alkalmazásokhoz.

európai a mellére mutat vagy bök hasonló közlés esetében.

c) „*Viszontlátásra*": egykor csupán meghajoltak, ma integetnek is, de nem európai módon: nyitott ujjakkal lengetik kézfejüket jobbról balra és viszont (CURRENT, 1989: 28-29),

d) „*Vegye el!*": azt a holmit, amit át akarunk adni, két kézzel kell átadnunk (vagy fogjuk mind a két kezünkkel, vagy ha csak az egyikkel fogjuk, másik kezünkkel kísérni kell). Ennek az üzenetnek verbális síkon az *ad* ige szinonimapárja felel meg, amelyet a nyelvi etikett szabályai szerint *kötelező* használnunk, ha tiszteletreméltó személy a hallgató, vagy a mondat alanya. (*Öcsémnek odaadtam,* de: *Apámnak átnyújtottam*; *Odaadom neked,* de: *Átnyújtom önnek*).

2. Érzelemmutatók (arckifejezési alakzatok, amelyek érzelmi állapotot árulnak el): már az első részben utaltam arra a gyakori jelenségre, hogy a koreai a verbális közlés helyett („Köszönöm!") a nem verbális üzenet e formájához folyamodik. Egy Koreában élt német professzor így fogalmaz: „I have found that Korean facial expressions are much more diverse than those of Germans (...) Since Koreans are well accustomed to collective life, they move as one and their attire is mostly similar, but facial expressions display their distinct personalities" (HUWE, 1997: 29). Ide tartozik a nevetés és a mosoly, a „rejtélyes keleti mosoly" bonyolult problémaköre is. Keleten és így Koreában is szemérmesebbek az emberek, bizonyos testi funkciók, testtájak megmutatását elkerülik (így pl. tabu az orrfúvás mások előtt vagy pl. a férfimell látványa). A fogak láttatása sem illő, beszéd közben eltakarják a szájukat (azért is, hogy a hallgatót nehogy kellemetlen leheletükkel illessék), de ezt teszik nevetés közben is. (Elsősorban a nők, akik a férfiaknál jóval visszafogottabban mutathatják ki érzéseiket. Japánban az úrinők régebben ezért festették feketére a fogukat.) Gyakran előfordul, hogy a koreai a verbális kommunikációt mosollyal helyettesíti, de ennek a nem verbális üzenetnek a dekódolása nem könnyű feladat. Egy magyar szerző így ír erről: „... a koreaiak hajlamosak mosolyogva, sőt gyakran udvarias nevetéssel kísérni olyan eseményeket, témákat vagy közléseket, amelyeket mi a magunk részéről távolról sem tartunk humorosnak, vidámnak, ellenkezőleg: inkább negatívan, komoran fogadunk. Partnerünk ilyen

BGF KKFK Elektronikus Könyvtár
Az elektronikus könyvtár teljes szövegű dokumentumokat tartalmaz biztosítva a szabad információ-hozzáférést. A szerzői és egyéb jogok a dokumentum szerzőjét/tulajdonosát illeti. Az elektronikus könyvtár dokumentumai szabadon felhasználhatók változtatások nélkül a forrásra való megfelelő hivatkozással, de csak saját célra nem kereskedelmi jellegű alkalmazásokhoz.
esetben mintegy tompítani kívánja a kellemetlenséget, gyakran érzelmeiket rejtik a mosoly mögé" (FALUDI, 1992: 229-30). Ezt a megállapítást egy koreai kiadvány erős kritikával illette, részben félreértve a magyar szerző következtetéseit. Észrevételei abból a szempontból mégis tanulságosak, hogy nagyon vigyázni kell a nemzet-karakterológia általánosításaival, mert félreértésekhez, sértődéshez is vezethet: „A második világháború idején születtek azok a japán jellemmel kapcsolatos európai értelmezések, amelyek szerint a japánok elrejtik érzéseiket, szándékaikat, azaz arckifejezésük nem tükrözi azt. A japán népi karakterrel kapcsolatos ilyenféle vélemény („a japánokkal vigyázni kell!") a Japánnal szemben ellenséges érzelmeket tápláló koreai társadalomban is gyakran felbukkan. Az ilyen kollektív karakterológiai elképzeléseket kritika tárgyává kell tennünk, hiszen ezek az emberi kapcsolatokat nehezítő előítéletként funkcionálhatnak, a keleti ember negatív imázsaként rögzülhetnek. Az idézett tanulmány keletiekkel kapcsolatos prekoncepciója a koreaiak viselkedésének, jellemvonásának túlzott leegyszerűsítését, egyoldalú tárgyalását eredményezi. A koreai ember többnyire igen egyenes jellem: azt lehet mondani, hogy érzéseit nyíltan kifejezi; mivel azonban sok az egyéni különbség, nem kívánatos népi jellemvonásokat feltételezni" (RJU, 1997: 49-50). Egy másik koreai szerző viszont teljesen a magyar kutató véleményével összhangban fogalmaz: „... in the Korean cultural context one important way of being polite is to smile (...) they smile most sweetly when they are embarrassed or sorry about their misconduct. They are conditioned to smile when they speak to their elders and they smile when verbal communication with visiting foreigners fails, as it so very often does" (LEE, 1989:12). Ezt a véleményt támasztja alá egy évek óta Budapesten tanuló japán diák vallomása is: „... a kollégiumban különböző nemzetiségűek viselkedését figyelhettem meg mosolygós szempontjából. A japánokhoz hasonlóan különösen mosolygósak voltak az afrikaiak és a koreaiak. A koreaiak mosolya jobban hasonlít a japán stílusú mosolyhoz, mint az afrikaiaké. Az afrikaiaké vidámságot fejez ki, míg a japán és a koreai udvariasságot. A magyarok viszont nem nagyon mosolygósak, ami aggodalmat keltett bennem, mert azt hittem, hogy valami illetlenséget csináltam" (ISHIJIMA, 197:2). Egy amerikai filmben (A szakasz) az amerikai katona dühében megöl egy vietnamit, teljességgel félreértve annak nem verbális közleményét (mosolyát); pimaszságnak, vigyornak értékelte, pedig a vietnami csak zavarában, bocsánatkérően mosolygott.

A testmozgás vagy kinezikus viselkedés szempontjából igen fontos szerepet játszik a szem is. Mind a japánokra, mind a koreaiakra jellemző a szemkontaktus európaihoz képest sokkal

BGF KKFK Elektronikus Könyvtár
Az elektronikus könyvtár teljes szövegű dokumentumokat tartalmaz biztosítva a szabad információ-hozzáférést. A szerzői és egyéb jogok a dokumentum szerzőjét/tulajdonosát illeti. Az elektronikus könyvtár dokumentumai szabadon felhasználhatók változtatások nélkül a forrásra való megfelelő hivatkozással, de csak saját célra nem kereskedelmi jellegű alkalmazásokhoz.
kisebb gyakorisága; „a folyamatos szembenézés kihívást, agresszív attitűdöt implikál" (HIDASI, 1997: 78). Az idősebbektől származó korholást szemkontaktus nélkül kell elviselni (PÁPAI, 1995: 17). A koreai az ún. érintkezéses viselkedés esetén az európaitól eltérő gyakorlatot követett: ez ma változóban van. A kézfogás helyett korábban csak a meghajlást alkalmazták; ma bizonyos kompromisszumként a kettőt kombinálják: a kézfogást „enyhe meghajlás" kíséri. A meghajlásnak három fajtája különül el, a gyermekek szocializációs folyamatában fontos feladat ennek helyes elsajátítása (YANG, 1989: 3-9):

1. *Enyhe meghajlás*: a törzs 15 ^{o}-os szögben hajlik meg, a kéz a törzs mellett; udvariatlan, ha csak a fejünkkel biccentünk!

2. *Közepes meghajlás*: a törzs 30 - 35 ^{o}-os szögben hajlik meg, miközben kezünket egymásra kulcsolva az ölünkbe helyezzük.

3. *Mély meghajlás*: olyan leborulást jelent, mint a muszlim hívőké ima idején. Kivételes alkalmakkor, családi ünnepek idején, a család legidősebb tagjai előtt alkalmazzák. A leborulás minél lassabb, annál magasabbra értékelendő esztétikailag.

A meghajlás első két típusa vagy kíséri, vagy kiváltja a verbális köszönést. A 2. forma minősül általánosnak vidéken; de így kell meghajolni nagyon idősek előtt a városi utcán is, buddhista és sámán-szertartásokon, valamint a temetésen. Időseknek kézzel integetni udvariatlanság.

Az érintkezéses viselkedéshez tartozik egymás testtájainak ütögetése: ez a koreaiaknál egyenrangú ismerősök között viszonylag gyakoribb, mint az európai kommunikációban. Figyelemfelhívás vagy a fatikus kommunikáció céljából gyakran megrántják a beszédpartner ruhaujját; ha pedig valami vicceset mesél, megcsapkodja a másik karját vagy vállát: ezt az európai kultúrában agresszív viselkedésként értékelik, és visszatetszést szül. A *testi jellemzők* (amelyek az interakció során változatlanok maradnak) szintén hordozhatnak nem verbális üzenetet. Sok koreai görbe lába arról árulkodik, hogy gyermekkorában anyja a hátán hordozta. Az amerikai életmód üzeneteként tapasztalhatjuk, hogy egyes dél-koreai és japán fiatalok szőkére festik a hajukat, és kerekre operáltatják keskeny mongoloid szemüket.

BGF KKFK Elektronikus Könyvtár
Az elektronikus könyvtár teljes szövegű dokumentumokat tartalmaz biztosítva a szabad információ-hozzáférést. A szerzői és egyéb jogok a dokumentum szerzőjét/tulajdonosát illeti. Az elektronikus könyvtár dokumentumai szabadon felhasználhatók változtatások nélkül a forrásra való megfelelő hivatkozással, de csak saját célra nem kereskedelmi jellegű alkalmazásokhoz.

A *paranyelv* TRAGER szerint két összetevőből áll: 1. *hangtulajdonságok*, 2. *a hangkiadás tulajdonságai* (KNAPP, 1978: 75). A hangtulajdonságok az észak-koreai tömegkommunikáció eszköztárában az osztályharc eszközévé lépnek elő: „forradalmi intonációval" olvassák be a többnyire lelkesítő közleményeket. Ugyanakkor *Kim Ir Szen* (aki Sztálinhoz hasonlóan a nyelvtudományban is illetékes) egyik cikkében így ír: „a szöuliak koreai beszéde a könnyű nőcskék kokettálásakor használatos orrhangú nyafogásra emlékeztet" (YUNSOOK, 1991: 218). A bemondókat arra is utasították, hogy *Kim Ir Szen*nek és fiainak az utasításait lassúbb tempóban kell felolvasni, mint az egyéb szövegeket: előbbi 260 szótag/perc, utóbbi 270 szótag/perc.

A *hangkiadás tulajdonságai*val kapcsolatosan is van európai szemmel furcsának tűnő kommunikációs szokás. Egy koreai szerző megjegyzi, hogy honfitársai rendkívül gyakran sírnak (LEE O., 1967: 4); az egész világ megjegyezte a Kim Ir Szen temetésén zokogó nők és férfiak látványát: ez is a koreai tradícióból ered. A böfögés és csámcsogás kommunikációs üzenete Koreában (és a Távol-Kelet többi országában): ízlik az étel, jó a szakács. Koreai és japán kézikönyvek felhívják a figyelmet arra, hogy ez Európában a jólneveltség teljes hiányát mutatja. A torokköszörülésnek korábban igen fontos funkciója volt: ez helyettesítette a kopogtatást az ajtón bebocsáttatás céljából. A kopogást az intim szférába való durva behatolásként értelmezték; ma már alkalmazzák ezt a cselekvést angol nevével együtt (*nokhü*). A fentiek a *hangbeli jellemzők* fogalmi csoportjába tartoztak, a hangkiadás tulajdonságaihoz tartoznak még ezen kívül a *hangbeli módosítók*, amelyek elsősorban a hangkiadás intenzitását mutatják. A diktátorok beszédmódjának kommunikációs üzenete van ebből a szempontból is: Kim Ir Szen Sztálinhoz hasonlóan mély hangon, de rettentő halkan beszél, hogy még jobban értékeljék szavait, még jobban figyeljenek rá. Más vonatkozásban vele kapcsolatban is érvényes volt ez a megállapítás: „A magasabb társadalmi pozíció, hatalomgyakorlás, presztízs szorosan összefügg a gesztusok és a testmozgások számával. Minél magasabb a társadalmi pozíció, annál kevesebb kinetikai jelet és több szót igényel" (BANCZEROWSKI, 1996: 191).

A *proxematika* is a nem verbális kommunikáció fontos összetevője: azt mutatja meg, hogyan érzékeli és használja az ember társadalmi és személyes terét. Ez a jelenség is kulturálisan determinált. Alapos kutatást igényelne az *intim, személyes, társadalmi és nyilvános* zóna koreai megvalósulása, az európaitól való esetleges eltérései. Megfigyelhető, hogy a tömegközlekedési eszközökön egymáshoz préselt koreaiak a személyes érintkezésben

BGF KKFK Elektronikus Könyvtár
Az elektronikus könyvtár teljes szövegű dokumentumokat tartalmaz biztosítva a szabad információ-hozzáférést. A szerzői és egyéb jogok a dokumentum szerzőjét/tulajdonosát illeti. Az elektronikus könyvtár dokumentumai szabadon felhasználhatók változtatások nélkül a forrásra való megfelelő hivatkozással, de csak saját célra nem kereskedelmi jellegű alkalmazásokhoz.
általában távolságtartóak. Ez a távolság ideálisan a magyar kultúrában megszokottnak körülbelül a másfélszerese, és körülbelül megegyezik a japánnal. Valószínűleg ennyi elég ahhoz, hogy egymás felé meghajolhassunk (HIDASI, 1997: 78).

Bizonyos építészeti jellemzők is a proxematika vizsgálati övezetébe tartoznak. Koreában és a szomszéd országokban a hagyományos házakat átláthatatlan, magas kerítés övezte. A privát szférát védték ezzel, ugyanakkor a nők alávetett helyzetét is jelezték: a nő a külvilággal csak minimális kapcsolatot tarthatott fenn, a ház legbelső, védett szférájában – férjétől külön – lakott. Ezért is lett a 'feleség' fogalom számos szinonimája között kettő motivált szó: *ane* vagy *an-szaram* 'benti, belső ember', *chip-saram* 'otthoni ember'. A férj tiszteleti elnevezése ugyanakkor: *pakkath-orun* 'kinti személy'.

Igen izgalmas téma lenne a *készítmények* és *környezeti tényezők* kommunikációs témájú vizsgálata is, Észak- és Dél-Korea gyakorlatát összehasonlítva: egy hangsúlyozottan puritán és egy – a fogyasztói társadalom bűvöletében élő – társadalom ellentéte ezen keresztül és jól érzékelhetően kirajzolódik.

A verbális és nem verbális kommunikáció szoros kapcsolata jól nyomon követhető a koreai beszédaktusok vizsgálatakor. Az európaitól eltérő kommunikációs szokások gyakran okozhatnak félreértéseket, sértődést és bizalmatlanságot a kultúraközi kommunikációban mind az adó, mind a vevő részéről. A kulturális eltérésekből adódó kommunikációs nehézségek azonban türelemmel és kölcsönös jóindulattal viszonylag könnyen áthidalhatók. A globalizáció és a tömegkommunikáció (áldásos és/vagy káros?) egységesülési folyamata is a civilizációk közötti közeledés irányába hat.

Irodalom

1. BANCZEROWSKI, 1996:Banczerowski Janusz: A nem verbális kommunikáció egyes kérdései. In: *Magyar Nyelvőr*, Bp. 1996. április-június 187-194. l.
2. BOYE, 1997: Boye Lafayette De Mente: Korean Negotiating. In: *Korea Trade and Industry*, 1997/9-10. 49-51. p.
3. CURRENT, 1989: Current - Choi: *Looking at Each Other*, Seoul, 87. p.
4. FALUDI, 1992: Faludi Péter: Korea. In: (Hidasi J. szerk.) *Kultúra, viselkedés, kommunikáció.* Bp., 217-234. l.

BGF KKFK Elektronikus Könyvtár
Az elektronikus könyvtár teljes szövegű dokumentumokat tartalmaz biztosítva a szabad információ-hozzáférést. A szerzői és egyéb jogok a dokumentum szerzőjét/tulajdonosát illeti. Az elektronikus könyvtár dokumentumai szabadon felhasználhatók változtatások nélkül a forrásra való megfelelő hivatkozással, de csak saját célra nem kereskedelmi jellegű alkalmazásokhoz.

5. GARAUDY, 1968: Garaudy, Roger: *A kínai kérdés*. Budapest.

6. HIDASI, 1997: Hidasi Judit: Tárgyalási tudniillik. In: *Privát Profit,* 1997. dec. 78. l.

7. HUWE, 1997: Albrecht Huwe: Korea: My Second Home. In: *Korea Foundation Newsletter*, Vol. 6. No. 3. 26-30. p.

8. ISHIJIMA, 1997: Ishijima Hiroshi: Mosolyt kérünk! In: *Privát Profit*, 1997. dec. 2. l.

9. KNAPP, 1978: Knapp, M. L.*:* A nem verbális kommunikáció. In: (Horányi Ö. szerk.) *Kommunikáció II.,* Bp. 69-87. l.

10. KOO, 1992: John H. Koo: The Term of Address „You" in South Korea Today. In: *Korea Journal,* Vol. 32. No. 1. 27-42. p.

11. LEE O, 1967: Lee O - young*: In this Earth* ..., Seoul, 226. p.

12. LEE, 1989: Lee Dong - kwa: Koreans smile most sweetly when they feel embarrassed. In: *The Korea Herald*, Sept. 17. 1989. p. 12.

13. MÁRTONI, 1972: Mártonfi Ferenc: A tiszteletiség kifejezési formáiról a kelet- és délkelet-ázsiai nyelvekben. In: *Ált. Nyelvészeti Tanulmányok*, VIII.Bp. 159-180.l.

14. PÁPAI, 1995: Pápai Eszter: Koreans and Westerns. In: (Osváth G. szerk.) *Koreai nyelv és kultúra*, Bp. 14-18. l.

15. RJU, 1997: Rju Dze - Thek (szerk.): *A Koreáról szóló magyar kiadványok tartalmára vonatkozó módosító javaslatok.* Magyar nyelven. Fordította: Osváth Gábor. Seoul, 59. l.

16. SUH, 1996: Suh Cheong - soo: A Cultural Perspective of the Korean Language. In: *Korea Journal*, Vol. 36. No. 3. 40-52. p.

17. YANG, 1989: S. M. Yang: *Korean Customs and Etiquette*, Seoul, 161. p.

18. YI, 1992: Yi Sang - ok*:* The Theory of Altaic Languages and Korean. In: *The Korean Language* (ed. by the Korean National Commission for UNESCO), Seoul, 43-54. P.

19. YUNSOOK,1991: Yunsook Hung: *A Sociolinguistic Study of Seoul Korean*, Seoul, 229.p.